

Miðvikudaginn 14. febrúar 1973.

Nr. 148/1972: Austurbakki h/f
 B. Sigurðsson s/f
 G. S. Júlíusson, umboðs- og heldverzlun
 Glóbus h/f
 Hervald Eiríksson s/f
 Harpa h/f
 Kristján Ó. Skagfjörð h/f
 Marínó Pétursson, umboðs- og heildverzlun
 Plastprent h/f
 S. Óskarsson & Co h/f
 Smjörlikisgerð Akureyrar h/f
 Valdimar Baldvinsson,
 umboðs- og heildverzlun
 Valgarður Stefánsson h/f
 Verzlun O. Ellingsen h/f og
 Þórður Sveinsson & Co h/f,
 allir f. h. þrotabús Kaupfélags Sigfirðinga
 (Jóhann Ragnarsson hrl.)
 gegn
 Sparisjóði Siglufjarðar og
 Sambandi íslenzkra samvinnufélaga
 (Skúli J. Pálmason hrl.).

Dómenndur:

hæstaréttardómararnir Logi Einarsson, Benedikt Sigurjónsson,
 Einar Arnalds og Magnús Þ. Torfason og prófessor Þór Vil-
 bjálmsen.

Kærumál. Frávísunardómur úr gildi felldur.

Dómur Hæstaréttar.

Séknaraðiljar hafa skotið máli þessu til Hæstaréttar sam-
 kvæmt heimild í 21. gr., 1. tölul. b, laga nr. 57/1962. Var
 kærán afhent héraðsdómara innan lögmæts kærufrests, en
 skjöl málsins bárust Hæstarétti 7. nóvember 1972. Með heim-
 ild í 31. gr., 2. mgr., laga nr. 57/1962 hefur mál þetta verið
 flutt munnlega hér fyrir dómi.

Sóknaraðiljar krefjast þess, að úr gildi verði felldur dómur bæjarþings Siglufjarðar 9. október 1972 um frávísun máls þessa og að lagt verði fyrir héraðsdóminn að leggja efnisdóm á málið. Þá er einnig krafizt kærumálskostnaðar.

Varnaraðiljar krefjast staðfestingar hins kærða dóms og kærumálskostnaðar.

Kröfur sóknaraðilja fyrir bæjarþingi Siglufjarðar eru í fyrsta lagi um riftun samnings þess frá 1. nóvember 1969, sem tekinn er upp í héraðsdóminn. Samning þennan gerðu annar varnaraðilja, Sparisjóður Siglufjarðar, og Kaupfélag Siglfirðinga, sem nú er gjaldþrota. Haldið hefur verið fram, að með þessum samningi hafi þeir, sem áttu innstæður í innlánsdeild kaupfélagsins, fengi aðra og tryggari fjárhagslega stöðu en þeir mundu hafa notið, ef fé þeirra hefði enn staðið inni hjá kaupfélaginu, þegar það varð gjaldþrota. Þó að mál þetta kunni því að varða hagsmuni innstæðueigendanna, eru þeir ekki aðiljar þess, og dómur í því mundi ekki binda þá. Þeir stóðu ekki að samningsgerðinni 1. nóvember 1969 og verða ekki taldir eiga óskipt réttindi eða bera óskiptar skyldur með þeim, er það gerðu. Af þeim sökum stendur 46. gr. laga nr. 85/1936 því ekki í vegi, að riftunarkröfu sé beint að Sparisjóði Siglufjarðar, án þess að innstæðueigendum sé stefnt til varnaraðildar, og ekki eru önnur lagaákvæði því heldur til fyrirstöðu.

Kröfur sóknaraðilja eru í öðru lagi um riftun veðsetninga samkvæmt veðskuldabréfi Kaupfélags Siglfirðinga frá 1. nóvember 1969, og eru veðböndin talin í héraðsdómnum. Þar er og getið sjálfsskuldarábyrgðar Sambands íslenzkra samvinnufélaga. Af sömu ástæðum og að framan er lýst varðandi samning frá 1. nóvember 1969 verður að telja heimilt að leita efnisdóms um riftun þessa.

Þegar mál þetta var flutt munnlega á bæjarþingi Siglufjarðar 2. október 1972, var bókað, að sóknaraðiljar gerðu þær dómkröfur, að varnaraðiljum „verði sameiginlega gert að þola, að ógiltur verði með dómi samningur frá 1/11 1969 milli Sparisjóðs Siglufjarðar og Kaupfélags Siglfirðinga og að ógild verði með dómi veðsetning Kaupfélags Siglfirðinga

samkvæmt veðskuldabréfi“, dagsettu sama dag. Er misræmi milli þessa og frásagnar um kröfugerð í héraðsdómi. Þess er og að geta, að í stefnu í frumsök er ekki vikið að skilum verðmæta fremur en í kröfugerðinni 2. október. Bókunina 2. október verður að leggja til grundvallar, þegar virða á, hvort kröfugerð sóknaraðilja uppfylli lagakröfur, að því er varðar skýrleika. Telja verður, að sóknaraðiljar hafi hagsmuni af að fá dóm um þau atriði, sem nefnd eru í kröfugerðinni 2. október, og að hún sé nægilega ljós, til að um hana megi dæma.

Samkvæmt framansögðu eiga sóknaraðiljar rétt til, að haldið sé áfram efnismeðferð máls þessa. Verður því að fella úr gildi hinn kærða dóm og vísa málinu heim í hérað til löglegrar meðferðar og efnisdóms.

Rétt er, að kærumálskostnaður falli niður.

D ó m s o r ð :

Hinn kærði dómur er úr gildi felldur, og er málinu vísað heim í hérað til löglegrar meðferðar og efnisdóms.

Kærumálskostnaður fellur niður.

Dómur bæjarþings Siglufjarðar 9. október 1972.

I.

Mál þetta, sem dómtekið var 2. október s.l., höfaði Jóhann Ragnarsson hæstaréttarlögmaður vegna Austurbakka h/f, Reykjavík, B. Sigurðssonar s/f, Reykjavík, G. S. Júlíussonar, umboðs- og heldverzlunar, Reykjavík, Glóbus h/f, Reykjavík, Hervalds Eiríkssonar s/f, Reykjavík, Hörpu h/f, Reykjavík, Kristjáns Ó. Skagfjörðs h/f, Reykjavík, Marinós Péturssonar, umboðs- og heildverzlunar, Reykjavík, Plastprents h/f, Reykjavík, S. Óskarssonar & Co. h/f, Reykjavík, Smjörlikisgerðar Akureyrar h/f, Akureyri, Valdimars Baldvinssonar, umboðs- og heildverzlunar, Akureyri, Valgarðs Stefánssonar h/f, Akureyri, Verzlunar O. Ellingsens h/f, Reykjavík, og Þórðar Sveinssonar & Co. h/f, Reykjavík, fyrir hönd þrotabús Kaupfélags Siglfirðinga, Siglufirði, með stefnu útgefinni 15. júlí 1971, gegn Sparisjóði Siglufjarðar. Heimild til málshöfðunar þessarar fyrir hönd þrotabúsins er byggð á ákvörðun skiptaráðandans í búinu frá 5. júlí 1971, þar sem heimilað er að höfða mál til riftingar veðsetningar á eignum Kaupfélags Sigl-

firðinga frá 1. nóvember 1969. Málshöfðunarheimild þessi var veitt með því skilyrði, „að málssóknin verði búinu að skaðlausu og þann kostnað, er af málinu leiddi og lagður kynni að verða á sóknaraðila, tækju umbjóðendur Jóhanns Ragnarssonar hrl. á sig,“ sbr. dskj. nr. 5.

Í fyrsta þinghaldi í málinu hinn 28. júlí 1971 vék hinn reglu- legi dómari sæti í málinu, og skipaði dómsmálaráðuneytið hinn 6. september 1971 Jónas Gústavsson lögfræðing til að vera setu- dómari í málinu. Hefur hann farið með mál þetta síðan og kveðið upp dóm þennan.

Með sakaukastefnu, útgefinni 10. september 1971, var Sam- bandi íslenzkra samvinnufélaga stefnt inn í mál þetta, og með ákvörðun skiptaráðanda hinn 8. október 1971 var málshöfðunar- heimildin rýmkuð, þannig að hún næði með sömu skilyrðum einn- ig til riftunar á samningi milli Kaupfélags Siglfirðinga og Spari- sjóðs Siglufjarðar frá 1. nóvember 1969.

Stefnendur gera þær dómkröfur, að stefndu verði sameigin- lega gert að þola riftingu á samningi Kaupfélags Siglfirðinga og Sparisjóðs Siglufjarðar, dags. 1. nóvember 1969, og enn fremur riftingu veðsetningar Kaupfélags Siglfirðinga á brauðgerðarhúsi við Hvanneyrarveg 42, húseignunum Suðurgötu 2 (A og B), Suð- urgötu 4, Aðalgötu 32 B, Aðalgötu 9, Lækjargötu 1, Lækjargötu 4 og Aðalgötu 32 A, öllum á Siglfirði, samkvæmt veðskuldabréfi, útgefnu 1. nóvember 1969.

Þá gera stefnendur þá kröfu, að stefndu verði in solidum dæmd- ir til greiðslu málskostnaðar að skaðlausu. Í sakaukastefnu krefj- ast stefnendur þess einnig „að búinu verði skilað hinum afhentu verðmætum“, og við munnlegan málflutning gerðu stefnendur þá kröfu, að þeir fjármunir, sem vinnast kynnu við riftingu á samningnum og veðsetningunni, renni inn í þrotabú Kaupfélags Siglfirðinga.

Stefndu krefjast sýknu af öllum kröfum stefnenda og að stefn- endur verði in solidum dæmdir til greiðslu málskostnaðar að skað- lausu.

II.

Málavöxtum lýsa stefnendur m. a. þannig í stefnu á dskj. nr. 1: „Samkvæmt ársreikningi Kaupfélags Siglfirðinga fyrir árið 1967, útg. 7. maí 1968, var rekstrarhalli ársins 1967 kr. 1.195 þús., og skuldir félagsins umfram eignir voru í árslok 1967 orðnar kr. 1. 963 þús. Samkvæmt ársreikningi fyrir árið 1968, sem út var gefinn

11. maí 1969, var rekstrarhalli ársins 1968 kr. 3.319 þús., og voru þá skuldir félagsins umfram eignir orðnar kr. 5.283 þús. Samkvæmt ársreikningi fyrir árið 1969 var rekstrarhalli þess árs kr. 2.931 þús., og verður því að gera ráð fyrir, að hinn 1. nóvember 1969 hafi skuldir félagsins umfram eignir numið a. m. k. 8 millj. kr.

Samkvæmt þessu hafði árum saman verið brotið freklega ákvæði 1. greinar laga nr. 25 frá 14. júní 1929, og hlaut stjórn félagsins og öllum, sem til þekktu og viðskipti reka, að vera það ljóst, að milljónir vantaði á, að félagið gæti staðið við skuldbindingar sínar og að stöðugt hallaði á ógæfuhið í því efni. Jafn ljóst var stjórn félagsins, að inneignir, sem stjórnin og aðrir félagsmenn kaupfélagsins áttu í innlánsdeild félagsins, hlutu að tapast, þegar að því kom, að bú félagsins yrði tekið til gjaldþrotaskipta, sem þó gat ekki dregið nema um takmarkaðan tíma. Undir þessum kringumstæðum var gripið til þess ráðs, til þess að stjórn og félagsmenn kaupfélagsins gætu tryggt sínar persónulegu inneignir og fjölskyldna sinna hjá félaginu, að gerður var samningurinn við Sparisjóð Siglu-fjarðar um það, að stjórnin með milligöngu sparisjóðsins afhenti félagsmönnum, þ. á m. sjálfum sér, nær öll verðmæti félagsins til þess að tryggja inneignir þeirra, sem ella mátti búast við, að töpuðust með öllu við væntanlegt og fyrirsjáanlegt gjaldþrot. Samkvæmt samningnum frá 1. nóvember 1969 nam þessi eignaafhending samtals kr. 7.832.256.00. Var sparisjóðnum þannig afhent inneign kaupfélagsins á bindireikning hjá Seðlabanka Íslands, að upphæð kr. 1.332.256.00, og var gefið út veðskuldabréfið, sem ógildingar er krafist á, að upphæð 6,5 millj. króna, en það var tryggt með veði í nær öllum fasteignum félagsins. Fyrir sína fyrirgreiðslu í máli þessu virðist sparisjóðurinn hafa fengið greiðslu á kr. 629.384.00 upp í ótryggðar kröfur sínar hjá kaupfélaginu, sem greiddar voru með eftirstöðvum bindireiknings kaupfélagsins — innlánsdeildar — hjá Seðlabanka Íslands. Eftir að hinum „óvenjulegu“ björgunaraðferðum var lokið, var kaupfélagið rekið fram yfir hinn venjulega riftunartíma ráðstafana þrotamanna. Á því tíma-bili voru hins vegar lítils háttar kannaðir möguleikar til nauðasamninga, en án árangurs. Telja verður ráðstafanir þessar vera alvarlegt brot á 250. gr. alm. hegningarlaga nr. 19 frá 12. febrúar 1940 og riftanlegar samkvæmt 23. gr. gjaldþrotaskiptalaga nr. 25/1929. Samkvæmt tilvitnaðri 23. gr. gjaldþrotaskiptalaga er það riftanlegt, ef þrotamaður hefir á undan gjaldþroti sínu og þegar hann hlaut að sjá, að það mundi bráðlega að höndum bera,

ívilnað sumum lánardrottnum sínum hinum til tjóns o. s. frv. Hversu augljóst er þá ekki riftunarheimildin, þegar félagsmenn í félagi með takmarkaðri ábyrgð afhenda sjálfum sér persónulega og fjölskyldum sínum nær allar eignir félagsins, sem sýnilega hefir verið á gjaldprotabarmi árum saman og hagar þess versnað um u. þ. b. 6,2 milljónir á tæpum tveim árum.“

Og í greinargerð á dskj. nr. 2 er málavöxtum m. a. þannig lýst:

„En því fremur, sem gefa bar félagið upp til gjaldprotaskipta snemma vors 1968, þá er ljóst, hve alvarlegt brot það er að halda áfram rekstri félagsins við síversnandi afkomu og árlegan stórfelldan rekstrarhalla, sem nam milljónum — allt árið 1968, allt árið 1969 og megin hluta ársins 1970, auk þess að gera slíkar ráðstafanir bæði í rekstrinum og starfsemi félagsins honum óviðkomandi, sem mál þetta snýst um og rakið verður.

En því er þessi þáttur rakinn svo ítarlega og rík áherzla á hann lögð, að ljóst er, að stjórn og framkvæmdastjóra hins gjaldþrota félags, og auk þess auðvitað endurskoðendum þess, hefur a. m. k. allt frá því í maí 1968 verið eða átt að vera eftirfarandi ljóst:

Að milljónir vantaði á, að félagið ætti fyrir skuldum.

Að engar líkur voru til þess, að sífellt vaxandi hallarekstur yrði stöðvaður.

Að vöruúttektir félagsins, sem svo var komið fyrir, yrðu a. m. k. að hluta aldrei greiddar, og áframhaldandi rekstur mundi því valda lánardrottnum stórfelldu tjóni.

Að samkvæmt ákvæðum 1. gr. laga um gjaldþrotaskipti bæri tafarlaust að gefa félagið upp til gjaldþrotaskipta.“

Og síðar í sama skjali:

„Eins og rakið hefur verið, var stjórn Kaupfélags Siglfirðinga eða mátti vera það ljóst allt frá vori 1968 eða fyrr, að félagið átti ekki fyrir skuldum. Þessi mynd skýrðist svo að sjálfsögðu eftir því sem tími leið og varð beinlínis aðalatriðið, er í ljós kom, hvert hafði stefnt um reksturinn 1968. Ársskýrslan fyrir það ár er útgefin 11. maí 1969 og sýnir, eins og fyrr er rakið, kr. 3.319 þús. rekstrarhalla og skuldir umfram eignir í árslok 1968 að upphæð kr. 5.213 þús. Það atriði, sem valdið hefir stjórn félagsins mestum áhyggjum, er, að ljóst var, að inneignir hennar, annarra félagsmanna og fjölskyldna þeirra í innlánsdeild félagsins mundu að sjálfsögðu tapast við væntanlegt og fyrirsjáanlegt gjaldþrot. Er þetta ljóst af því, að á stjórnarfundum um þetta leyti er farið að ræða um að bjarga innlánsdeildinni. Er málið rætt á stjórnarfundum fram eftir árinu 1969, er enn varð ljósara, hvert stefndi

í rekstri félagsins. En nú voru góð ráð dýr. Undir þessum kringumstæðum kom fram sú snjalla hugmynd frá stefnda Sparisjóði Siglufjarðar til þátttöku í því, að stjórnin afhenti sjálfri sér, öðrum félagsmönnum ásamt fjölskyldum sínum allar eignir félagsins, sem fært var á þessu stigi. Erfitt hefði reynzt að afhenda eignirnar milliliðalaust, en í því skyni, að svo mætti verða, var aðstoð stefnda Sparisjóðsins dýrmæt. Með samningum frá 1. nóvember 1969 taldi stjórn Kaupfélagsins sér unnt að afhenda allar eignirnar og skjóta þeim þannig undan fyrirsjáanlegum skiptum hins væntanlega þrotabús á mjög hagkvæman hátt. Þannig varð stefndi Sparisjóður Siglufjarðar skuldari gagnvart innistæðueigendum, og var hagur þeirra þannig vel tryggður. Sem greiðslu á móti inn eignunum fékk stefndi Sparisjóður Siglufjarðar veð í nær öllum fasteignum félagsins auk þess sem krafizt var og í té látið sjálf-skuldarábyrgð S. Í. S. Þannig var veðsett allt raunverulegt og veðsetjanlegt verðmæti Kaupfélags Siglfirðinga og með þessum hætti afhentar allar raunverulegar og veðsetjanlegar eignir félagsins. Heildarverðmæti eignanna, sem afhentar voru, kann að liggja nokkuð undir skuld innlánsdeildarinnar, sem samtals var u. þ. b. 7,8 milljónir króna. Voru það allt almennar skuldakröfur í væntanlegu þrotabúi og hefðu tapazt að langmestu leyti við hlið annarra almennra krafna. Með því að reka félagið síðan áfram eftir þessar ráðstafanir fram yfir hinn venjulega riftunartíma ráðstafana þrotamanns skv. 19. og 20. gr. gjaldþrotaskiptalaga nr. 25/1929 þá átti málinu að vera borgið. Auk þess sem sú vörn kemur væntanlega fram, að veðsetningin sé ekki riftanleg, þar sem skuldin við sparisjóðinn hafi stofnast á sama tíma og veðsetningin, og sé veðsetningin því ekki riftanleg af þeirri ástæðu. Eins og ég hefi nú rakið, verður þó á hvoruga þessa röksemd fallizt. Við hlið þessara ráðstafana, og að því er bezt verður séð af skjölum málsins, þá hefir sparisjóðurinn fengið það fyrir sinn snúð, að hann fékk afhentar eftirstöðvar bindireiknings innlánsdeildar hjá Seðlabanka Íslands að upphæð kr. 629.384.00, sem virðist hafa verið greiðsla á ótryggðum kröfum sparisjóðsins hjá kaupfélaginu. Í hæsta máta má segja, að með orðalagi 19. greinar gjaldþrotaskiptalaganna sé þetta „óvanalegur gjaldeyrir“. En gjalda skal keisaranum það, sem keisarans er.“

III.

Hinn 1. nóvember 1969 var svohljóðandi samningur gerður milli Sparisjóðs Siglufjarðar og Kaupfélags Siglfirðinga:

„SAMNINGUR

Við undirritaðir Kjartan Bjarnason sparisjóðsstjóri f. h. Sparisjóðs Siglufjarðar og Skarphéðinn Guðmundsson kaupfélagsstjóri f. h. Kaupfélags Siglfirðinga gerum með okkur í dag svohljóðandi samning vegna yfirtöku Sparisjóðs Siglufjarðar á Innlánsdeild Kaupfélags Siglfirðinga.

Sparisjóður Siglufjarðar yfirtekur innstæður Innlánsdeildar K. F. S. eins og þær eru þann 1. nóvember 1969, að upphæð kr. 7.832.256.00 — sjö milljónir áttahundruð þrjátíu og tvö þúsund tvö hundruð fimmtíu og sex 00/100. Upphæð þessa skuldbindur Sparisjóðurinn sig til að greiða innstæðueigendum eða ávaxta sparifé þeirra áfram samkvæmt reglum Sparisjóðs Siglufjarðar um ávöxtun sparifjár.

Kaupfélag Siglfirðinga greiðir innlánsdeildarféð til Sparisjóðs Siglufjarðar með útgáfu veðskuldabréfs, dags. 1. nóvember 1969, að upphæð kr. 6.500.000.00 — sex milljónir og fimm hundruð þúsund 00/100 — eftirstöðvarnar kr. 1. 332.256.00 — ein milljón þrjú hundruð þrjátíu og tvö þúsund tvö hundruð fimmtíu og sex 00/100 — greiðast af bindireikningi Kaupfélags Siglfirðinga hjá Seðlabanka Íslands í bindireikning Sparisjóðs Siglufjarðar. Eftirstöðvar bindireiknings Kaupfélags Siglfirðinga, að viðbættum vöxtum til 1. nóvember 1969 eða kr. 629.384.00 — sex hundruð tuttugu og níu þúsund þrjú hundruð áttatíu og fjórar 00/100 — greiðist í viðskiptareikning Sparisjóðs Siglufjarðar no. 102 hjá Seðlabanka Íslands.

Samningur þessi er gerður í þrem samhljóða eintökum, og halda samningsaðilar sínu eintakinu hvor, en afrit sendist Seðlabanka Íslands, Bankaeftirliti Reykjavík.

Siglufirði, 1. nóvember 1969

Sparisjóður Siglufjarðar

Kjartan Bjarnason

p. p. Kaupfélag Siglfirðinga

Skarph. Guðmundsson.

Vottar að undirskrift

og dagsetningu.

Björn Jónasson

Ásgeir Björnsson.“

Sama dag undirritaði stjórn Kaupfélags Siglfirðinga veðskuldabréf að fjárhæð kr. 6.500.000.00 og veðsetti með skuldabréfi þessu Sparisjóði Siglufjarðar eftirtaldir húseignir kaupfélagsins á Siglu-

firði: brauðgerðarhús við Hvanneyrarbraut 42 Suðurgötu 2 (A og B), Suðurgötu 4, Aðalgötu 32 B, Aðalgötu 9, Lækjagötu 1, Lækjargötu 4 og Aðalgötu 32 A.

Skuld þessi skyldi greiðast með jöfnum missirislegum greiðslum á 20 árum, 1. maí og 1. nóvember ár hvert, í fyrsta sinn 1. nóvember 1970. Skyldu ársvextir af skuldinni, eins og hún væri á hverjum tíma, vera 10%.

Neðst á veðskuldabréf þetta var rituð svo felld sjálfskuldarábyrgð:

„S J Á L F S K U L D A R Á B Y R G Ð

Samband íslenzkra samvinnufélaga tekst hér með á hendur sjálfskuldarábyrgð á veðskuldabréfi þessu, enda öðlist það að öllu leyti sama rétt og veðhafi til að leita fullnustu í hinum veðsettu eignum fyrir þeim greiðslum afborgana og vaxta, er það kann að þurfa að inna af hendi.

Ekki verður veðskuldabréfið eindagað án samþykkis Sambandsins svo framarlega sem það greiði áfallnar afborganir og vexti innan mánaðar frá því, að krafa var gerð á hendur því um greiðslu.

Reykjavík, 4/10 1969

pr. pr. Samband ísl. samvinnufélaga
E. Einarsson.“

Eftir árangurslausar tilraunir til nauðasamninga var bú Kaupfélags Siglfirðinga tekið til gjaldþrotaskipta með úrskurði, uppkveðnum 9. október 1970.

Samkvæmt vottorði Sparisjóðs Siglufjarðar á dskj. nr. 25 greiddi Samband ísl. samvinnufélaga afborgun og vexti af framangreindu skuldabréfi í samræmi við skuldbindingu sína og öðlaðist þar með sama rétt og veðhafi til að ganga að veðinu.

Hinn 27. júlí 1971 var húseignin Hvanneyrarbraut 42 seld á nauðungaruppboði, og var Samband ísl. samvinnufélaga hæstbjóðandi í eignina. Hæstbjóðandi krafðist útlagningar sem ófullnægður veðhafi samkvæmt framangreindu veðskuldabréfi, og tók uppboðshaldari útlagningarkröfuna til greina, með þeim fyrirvara þó, að veðsetningin yrði ekki dæmd ógild í máli því, sem hér er til meðferðar.

IV.

Hingað fyrir dóminn hafa komið til að gefa skýrslur kaupfélagsstjóri og stjórnarmeðlimir Kaupfélags Siglfirðinga, sparisjóðsstjóri og stjórnarmeðlimir Sparisjóðs Siglufjarðar, forstjóri, fram-

kvæmdastjóri skipulagsdeildar og stjórnarformaður Sambands ísl. samvinnufélaga og auk þess einn af stefnendum máls þessa. Verður nú gerð grein fyrir framburðum þessara aðilja eftir því sem þurfa þykir. Alls staðar hér á eftir, þar sem rætt er um „samninginn“ án frekari skilgreiningar, er átt við samning Sparisjóðs Siglu-fjarðar og Kaupfélags Siglufirðinga frá 1. nóvember 1969.

Skarphéðinn Guðmundsson kaupfélagsstjóri kom fyrir dóminn hinn 11. september 1971 og skýrði þá m. a. svo frá, að ástæðan til þess, að Kaupfélag Siglufirðinga varð gjaldþrota, hafi verið sú, að skortur á restrarfé og þung vaxtabyrði hafi knúið félagið til að leita nauðasamninga, en er þeir báru ekki árangur, hafi stjórn félagsins ekki séð sér fært að halda rekstrinum áfram, þar eð áframhaldandi rekstur mundi rýra möguleika lánardrottna á að fá fullnustu úr búinu.

Skarphéðinn lýsti þeirri skoðun sinni, að kaupfélagið hafi átt fyrir skuldum hinn 1. nóvember 1969, og byggði þá skoðun á brunabótamati á fasteignum búins, en taldi þó vafasamt, að fasteignirnar hefðu verið á þeim tíma seljanlegar fyrir bruna-bótamat.

Skarphéðinn skýrði svo frá, að þegar ársskýrslan fyrir 1969 lá fyrir í maí 1970, hafi hann og kaupfélagsstjórnin talið nauðsynlegt að leita nauðasamninga og hafi hann þá fyrst séð, að gjaldþrot yrði ekki umflúið, þegar nauðasamningar tókust ekki.

Aðspurður um, hvort ekki hafi verið ástæða til að gefa félagið fyrr upp til gjaldprotaskipta, svaraði hann: „Nei, alls ekki.“

Skarphéðinn kvaðst ekki vilja slá því föstu, að hann hafi um áramótin 1969-70 talið raunverulegt söluverðmæti eigna félagsins 8.2 millj. krónum hærra en bókfært verð, en telur það hins vegar tvímælaust hafa verið a. m. k. 5.3 millj. krónum hærra en bókfært verð um áramótin 1968-69.

Skarphéðinn sagði, að honum hefði aldrei dottið í hug, að til gjaldþrots félagsins kynni að koma, fyrr en ársskýrslan fyrir 1969 lá fyrir, og nauðasamningar eða gjaldþrot hefðu aldrei komið til tals á stjórnarfundi fyrr en í júní 1970, en hann og stjórn kaupfélagsins hafi þrátt fyrir taprekstur nokkurra ára talið það skyldu sína að reyna að rétta við hag félagsins. Einn lið í því að rétta hag félagsins segir Skarphéðinn hafa verið samninginn við sparisjóðinn um yfirtöku innlánsdeildar kaupfélagsins. Á árunum 1967-69 hafi verið teknar út rúmar 5 millj. króna umfram innlán og hafi því verið nauðsynlegt að breyta skuld innlánsdeildarinnar í fast veðlán. Í sambandi við yfirtökuna á innlánsdeildinni losnuðu

kr. 629.384.00 á bindireikningi hjá Seðlabanka Íslands, og gekk sú fjárhæð til sparisjóðsins til lækkunar á hlaupreikningsskuld kaupfélagsins. Sagði Skarphéðinn það ekki hafa verið skilyrði fyrir samningsgerðinni af hálfu sparisjóðsins, að fé þetta gengi til lækkunar á hlaupareikningsskuldinni, en oft hefði hins vegar verið óskað eftir því, að skuldin yrði lækkuð. Tryggingar fyrir yfirdrætti námu kr. 2.750.000.00, en yfirdráttur var iðulega hærri en sem því nam. Einu ástæðuna fyrir því, hve mikið fé var tekið út úr innlánsdeildinni, sagði Skarphéðinn hugsanlega vera þá, að örðugleikar í rekstri kaupfélagsins hafi veikt trú innstæðueigenda á félaginu.

Skarphéðinn upplýsti, að frá því að hann varð kaupfélagsstjóri hinn 1. september 1961 og fram til ársins 1970, hafi aldrei verið gert lögtak eða fjárnám í eignum félagsins.

Skarphéðinn Guðmundsson kom aftur fyrir dóminn hinn 18. október 1971 og skýrði þá nokkru nánar frá undirbúningi að gerð samningsins. Kvaðst hann hafa nefnt þann möguleika, að sjálfskuldarábyrgð Sambands ísl. samvinnufélaga kynni að fást, þar eð hann hafi fundið inn á efasemdir sparisjóðsstjóra um, að kaupfélagið gæti staðið í skilum með fyrstu afborganir af skuldabréfinu. Hafi því sjálfskuldarábyrgðin átt að tryggja greiðslu á réttum gjalddögum. Hann sagði, að sparisjóðsstjórinn hafi þá ekki viljað sjálfskuldarábyrgðina eina sér, heldur einnig viljað fá veð í eignum kaupfélagsins.

Í þessu þinghaldi skýrði Skarphéðinn og frá því, að hann og stjórnarmeðlimir kaupfélagsins hafi gengið persónulega í ábyrgð gagnvart sparisjóðnum, vegna þess að neitað hafði verið um aukningu á yfirdrætti kaupfélagsins. Höfðu hann og stjórnin gefið út og ábakið 200 þús. króna víxil, sem ætlunin hefði verið að greiða með fé því, sem losna mundi á bindireikningnum í Seðlabankanum. Það var hins vegar ekki gert, þar eð sparisjóðsstjóri vildi fá allt bindiféð til lækkunar á hlaupareikningsskuldinni. Víxill þessi var framlengdur tvisvar til 6 mánaða í senn og nam kr. 100 þúsund, er kaupfélagið varð gjaldþrota.

Loks skýrði Skarphéðinn frá því, að innstæðueigendur í innlánsdeild hefðu verið félagsmenn kaupfélagsins og fjölskyldur þeirra, en hvorki hafi hann sjálfur né fjölskylda hans átt innstæðu í innlánsdeildinni.

Jóhann Þorvaldsson, stjórnarformaður Kaupfélags Siglfirðinga allt frá árinu 1945, kom fyrir dóminn 11. september 1971. Hann skýrði svo frá, að nauðasamningar hafi fyrst komið til tals hjá

stjórnarmeðlimum í ágúst 1970 og hafi hann ekki séð fyrir, að gjaldþrot yrði ekki umflúið fyrr en 3-4 dögum fyrir gjaldþrotið, þ. e. þegar ljóst var, að ekki tækjust nauðasamningar. Jóhann var spurður, hvert hafi verið álit hans á stöðu félagsins 1. nóvember 1969, og svaraði hann þá: „Mín skoðun er sú, að kaupfélagið hafi átt fyrir skuldum allt fram að þeim tíma, er kaupfélagið varð gjaldþrota,“ og kvaðst hann hafa byggt þá skoðun á því, að eignir væru meira virði en bókfært verð. Honum hafi þó verið ljóst, að yrði félagið gjaldþrota, fengist ekki nægilegt verð fyrir eignirnar til greiðslu skulda, ef þær væru seldar á nauðungaruppboði á Siglufirði. Hann kvaðst ekki vilja fullyrða, að allar eignir félagsins hefðu verið seljanlegar fyrir 8 millj. króna umfram bókfært verð um áramótin 1969-70, en hann hafi þó álitnið félagið eiga fyrir skuldum.

Jóhann skýrði síðan frá aðdraganda að samningnum við sparisjóðinn og sagði m. a., að sparisjóðsstjóri hefði í fyrstu verið tregur til samninga. Sparisjóðsstjóri hefði óskað eftir sjálfsskuldarábyrgð S. Í. S. til þess að tryggja, að staðið yrði við greiðslur samkvæmt skuldabréfinu á réttum gjalddaga, og sparisjóðsstjóri hefði sett það skilyrði, að kaupfélagið setti ekki aftur á stofn innlánsdeild. Jóhann sagðist hafa rætt við kaupfélagsstjórnann, að hann gengi frá því við sparisjóðsstjóra, að fé, sem losna mundi af bindireikningi, yrði notað til greiðslu á víxli, sem stjórnarmeðlimir höfðu ábyrgzt persónulega fyrir kaupfélagið, en honum var ókunnugt um, hvort þetta atriði var rætt við sparisjóðsstjóra. Hann skýrði svo frá, að víxill þessi hefði verið þannig til kominn, að greiða hefði þurft út innstæðu í innlánsdeildinni. Synjað hafi verið um hækkun á yfirdrætti kaupfélagsins, en samþykkt að kaupa víxil, sem stjórnarmenn og kaupfélagsstjóri ábyrgðust persónulega. Jóhann sagðist aðspurður hafa átt 25 þúsund króna innstæðu í innlánsdeildinni. Hafi hann ekki viljað taka féð úr rekstri félagsins, þegar innlánsdeildin var flutt. Hafi inneignin því verið flutt á viðskiptareikning sinn hjá félaginu og sé þar enn. Enginn annar í hans fjölskyldu átti inneign í innlánsdeildinni.

Kristján Sturlaugsson, meðlimur í stjórn kaupfélagsins í 10 ár, kom fyrir dóm 12. september 1971. Hann sagði m. a., að honum hafi allt fram til gjaldþrots félagsins ekki verið ljóst annað en það ætti fyrir skuldum, og taldi hann „miðað við eðlilegar aðstæður,“ að eignir félagsins hefðu um áramótin 1969-70 verið seljanlegar fyrir meira en 8 millj. króna umfram bókfært verð. Hann sagði tryggingar vegna lántöku hjá sparisjóðnum hafa ver-

ið settar samkvæmt ósk sparisjóðsstjóra. Kristján sagði, að sér væri ókunnugt um ástæðuna til þess, að stjórnarmenn ábyrgðust persónulega víxil fyrir kaupfélagið. Hann sagði, að hann og fjölskylda hans hefði átt 5-10 þúsund krónur í innlánsdeild kaupfélagsins og hafi þær fylgt öðrum innstæðum við flutning í sparisjóðinn. Aðspurður sagði Kristján, að honum hefði árið 1969 verið ókunnugt um reglur laga um það, hvenær fyrirsvarsmönnum félags bæri að gefa það upp til gjaldþrots, enda hafi á þeim tíma ekki komið til umræðu, að gjaldþrot væri yfirvofandi. Það hafi fyrst verið, eftir að ljóst var, að nauðasamningar tækjust ekki.

Hjörleifur Magnússon, meðlimur í stjórn kaupfélagsins í 26 ár, kom fyrir dóm 11. febrúar 1972. Hann sagði, að sér hefði verið kunnugt um, að um taprekstur hefði verið að ræða seinustu árin og að skuldir umfram eignir námu 8.2 milljónum króna samkvæmt ársreikningi fyrir 1969, en hann hafi þó talið, að félagið ætti fyrir skuldum miðað við „eðlilegt ástand“ og sölu eignanna á frjálsum markaði. Lýsti hann þeirri skoðun sinni, að félagið hafi raunverulega átt fyrir skuldum allt til þess tíma, að það varð gjaldþrota. Gjaldþrot sagði hann ekki hafa komið til tals hjá stjórninni, fyrr en eftir að nauðasamningar mistókust, og kvaðst hann vilja benda á, að hvorki hann né aðrir stjórnarmeðlimir hefðu gengið persónulega í ábyrgð fyrir félagið, ef þeir hefðu álitit, að félagið væri á barmi gjaldþrots. Hvorki Hjörleifur né fjölskylda hans áttu fé í innlánsdeildinni.

Einar Magnús Albertsson, meðlimur í stjórn kaupfélagsins í 2-3 ár, kom fyrir dóm 11. febrúar 1972 og sagðist m. a. hafa vitað, að tap hefði verið á rekstri félagsins nokkur seinustu árin, en honum hefði verið ókunnugt um, að bókhald félagsins hafi sýnt í árslok 1969 skuldir umfram eignir, og hafi hann ekki hugleitt, hvort félagið ætti fyrir skuldum á hverjum tíma. Einar kvaðst hafa átt innan við 10 þúsund krónur í innlánsdeildinni og hafi það fé fylgt öðru yfir í sparisjóðinn.

Kristján Sigurðsson, meðlimur kaupfélagsstjórnar í a. m. k. 20 ár, kom fyrir dóm 11. febrúar 1972 og sagðist hann hafa vitað um taprekstur nokkur seinustu árin, en honum hafi verið ókunnugt um, að reikningar félagsins sýndu bókfærðar skuldir umfram eignir. Hann kvaðst aldrei hafa hugleitt möguleika á gjaldþroti kaupfélagsins, fyrr en eftir að nauðasamningar mistókust. Hann kvaðst hafa átt innstæðu í innlánsdeildinni, sem hafi fylgt öðrum í sparisjóðinn við yfirtökuna á innlánsdeildinni.

Kjartan Bjarnason sparisjóðsstjóri kom fyrir dóm 11. septem-

ber 1971. Hann skýrði fyrst frá undirbúningi að samningnum frá 1. nóvember 1969 og sagði m. a., að Erlendur Einarsson, forstjóri S. Í. S., og Sigurður Markússon, framkvæmdastjóri hagdeildar S. Í. S., hafi komið til Siglufjarðar og komið að máli við sig. Þeir hafi óskað eftir, að sparisjóðurinn yfirtæki innlánsdeild kaupfélagsins gegn veði í fasteignum kaupfélagsins, og hafi þeir jafnframt boðið fram sjálfskuldarábyrgð S. Í. S. Á fundinum hefðu verið ræddar ástæður þær, sem lágu til óskarinnar um yfirtöku á innlánsdeildinni, en þær hafi verið þær, að mikið fé hafi verið tekið út úr innlánsdeildinni næstu ár á undan og að stjórn kaupfélagsins vildi fá fast veðlán til langs tíma í stað óvissunnar, sem rekstur innlánsdeildarinnar hafði í för með sér. Hann sagðist ekki minnst þess, að á fundinum með Erlendi og Sigurði hafi verið minnst á það, hvort fjárhagsleg afkoma kaupfélagsins var góð eða slæm. Hann kvaðst ekki minnst þess, að á fundinum hafi verið fullyrt, að rekstur kaupfélagsins væri ekki í hættu. Hann sagði, að aldrei hefði borið á góma að yfirtaka á innlánsdeildinni væri til að tryggja hag innstæðueigenda.

Kjartan sagði, að sér hefði verið kunnugt af ársreikningum félagsins um rekstrarörðugleika hjá félaginu, en kvaðst ekki hafa kynnt sér sérstaklega, hvort um skuldir umfram eignir væri að ræða. En hann kveðst hafa álitnið, að rekstur félagsins væri ekki í hættu. Hann tók fram, að sparisjóðurinn hefði haft með höndum innheimtu vöruvixla á hendur kaupfélaginu og hefði það verið afar fátítt 1969, að slíkar innheimtur væru ekki greiddar á gjald-daga.

Kjartan sagði, að yfirdráttarskuld kaupfélagsins hafi verið tryggð með veðum, samtals kr. 2.750.000.00, en ekki hafi verið formlega gengið frá því, hversu hár yfirdrátturinn mátti vera umfram þær kr. 2.750.000.00, sem veðtryggðar voru, og kveðst Kjartan sjálfur hafa metið hverju sinni, hvort innleystir skyldu tékkar frá kaupfélaginu. Aðspurður um, hver hafi átt frumkvæði að því, að afgangur af bindireikningnum, kr. 629.384.00, var færður til lækkunar á hlaupareikningsskuld kaupfélagsins, sagði hann það hafa verið samkomulag milli aðilja og að sig minnti, að Skarphéðinn Guðmundsson hefði sagt, að eðlilegast væri, að fé þetta rynni inn í viðskiptareikninginn.

Kjartan Bjáason kom aftur fyrir dóm 21. október 1971, og sagðist honum þá m. a. svo frá, að af hálfu sparisjóðsins hafi ástæðan til samningagerðarinnar við kaupfélagið verið sú, að kaupfélagið hafi verið einn af stærstu viðskiptavinum sparisjóðs-

ins, og hafi samningurinn verið í og með gerður til þess að bæta hag þessa viðskiptavinar. Auk þess hafi það verið sparisjóðnum í hag að fá á þennan hátt aukin viðskipti.

Hann tók það skýrt fram, að sparisjóðurinn hafi ekki átt frumkvæðið að því, að sjálfskuldarábyrgð S. Í. S. var fengin, heldur hafi Erlendur Einarsson forstjóri boðið hana fram. Hins vegar sagði hann, að sparisjóðurinn hefði aldrei veitt neinum aðilja svo hátt lán til svo langs tíma sem hér var um að ræða nema gegn samsvarandi tryggingum og þeim, sem settar voru af kaupfélaginu. Hann kveðst þó, aðspurður, hafa álitid, að veðsetningin á fasteignum félagsins væri nægjanleg trygging fyrir 6.5 millj. króna láninu.

Aðspurður um það, hvort komið hafi fyrir, að stjórnarmeðlimir kaupfélagsins hafi gengið persónulega í ábyrgð fyrir skuldum félagsins við sparisjóðinn, skýrði Kjartan svo frá, að sparisjóðurinn hafi keypt 200 þúsund króna víxil, sem samþykktur var af félaginu, en útgefinn og ábakinn af kaupfélagsstjóra og nokkrum stjórnarmeðlimum félagsins. Taldi Kjartan víst, að víxill þessi væri til kominn vegna þess, að hann hafi neitað kaupfélaginu um hækkun á yfirdrætti, sem þessari fjárhæð nam. Hann kvaðst ekki hafa hugleitt, þegar gengið var til samninga við kaupfélagið, hvort fé kynni að losna af bindireikningi við Seðlabankann, en eftir að samningar voru ákveðnir, hafi kaupfélagsstjóri sagt sér, að nokkur fjárhæð mundi losna af bindireikningnum, og kvað hann sig minna, að Skarphéðinn hafi sagt, að eðlilegast væri, að fé þetta rynni í viðskiptareikning kaupfélagsins. Var Kjartan þá spurður: „Kom það ekki til tals, að fé þetta rynni að einhverju eða öllu leyti til greiðslu á víxli þeim, sem kaupfélagsstjóri og stjórnarmeðlimir voru ábyrgir fyrir?“ Svaraði Kjartan: „Nei, það kom ábyggilega ekki til tals þá, að minnsta kosti ekki, svo ég muni; hins vegar kom það til tals seinna.“ Sagði Kjartan það vera rétt, sem Skarphéðinn kaupfélagsstjóri bar fyrir dómi 18. október 1971, að víxillinn hafi ekki verið greiddur af bindifénu vegna þess, að Kjartan vildi fá allt féð til lækkunar hlaupareikningsskuldar. Loks skýrði Kjartan frá því, að sparisjóðurinn hafi sumarið 1970 gengið í ábyrgð að fjárhæð 93-94 þúsund krónur fyrir kaupfélagið gagnvart Landsbanka Íslands vegna hveitikaupa erlendis frá. Sparisjóðurinn krafði kaupfélagið ekki um neina tryggingu vegna ábyrgðar þessarar, enda var það ekki venja sparisjóðsins í slíkum viðskiptum við kaupfélagið.

Gústav Þórðarson, stjórnarmeðlimur í Sparisjóði Siglufjarðar, kom fyrir dóm 11. september 1971. Hann sagði m. a., að hann

hefði kynnt sér reikninga kaupfélagsins og að honum hefði verið kunnugt um taprekstur í nokkur ár og bókfærðar skuldir umfram eignir, en hann taldi, að eignir hefðu verið of lágt metnar á reikningum, þótt hann treysti sér ekki til þess að svara því, hvort eignir félagsins hefðu verið seljanlegar fyrir svo miklu hærra verð en í reikningum greindi, að næmi mismun á eignum og skuldum. Honum var ókunnugt um, hve hár yfirdráttur kaupfélagsins á hlaupa-reikningi mátti vera og hvort settar voru tryggingar vegna yfirdráttarins.

Haukur Jónasson, stjórnarmeðlimur í Sparisjóði Siglufjarðar, kom fyrir dóm 11. febrúar 1972. Hann sagðist hafa vitað, að samkvæmt ársreikningi 1968 hafi skuldir umfram eignir verið talðar 5.3 millj., en kvaðst skilyrðislaust hafa álitíð, að kaupfélagið ætti fyrir skuldum, er samningarnir voru gerðir, þar eð eignir félagsins hafi verið of lágt metnar. Hann kvaðst vilja taka skýrt fram, að í sínum huga hafi yfirtaka á innlánsdeildinni ekki verið hugsuð sem björgunaraðgerð, heldur verið liður í eðlilegum viðskiptum.

Bjarni Marinó Þorsteinsson, stjórnarmeðlimur í Sparisjóði Siglufjarðar, kom fyrir dóm 11. febrúar 1972. Sagði hann, að sér hefði verið ókunnugt um fjárhag kaupfélagsins, er samningurinn var gerður, og lýsti hann þeirri skoðun sinni, að engum Siglufirðingi hafi dottið í hug, að kaupfélagið væri gjaldþrota, fyrr en það reyndist vera svo.

Erlendur Einarsson, forstjóri Sambands ísl. samvinnufélaga, kom fyrir dóm 3. nóvember 1971 og skýrði frá þætti S. Í. S. í samningsgerðinni milli kaupfélagsins og sparisjóðsins. Sagði hann m. a. frá fundi, sem hann og Sigurður Markússon áttu með sparisjóðsstjóra í júlí 1969. Hafði á fundi þessum komið fram ósk frá sparisjóðsstjóra um, að S. Í. S. gengi í ábyrgð fyrir kaupfélagið vegna lántöku. Sagði hann, að sparisjóðsstjóra hafi verið kunnugt um greiðsluferfiðleika kaupfélagsins, en ekki hafi á fundinum verið rætt um hugsanlegt gjaldþrot kaupfélagsins, enda hafi áreiðanlega engum fundarmanna dottið í hug, að gjaldþrot væri yfirvofandi, a. m. k. hafi sér ekki dottið það í hug. Rökstyður hann það með því, að Kaupfélag Siglufirðinga hafi á þessum tíma að sínu álit og að álit annarra fyrirsvarsmanna S. Í. S. verið efna-hagslega sæmilega sterkt. Hafi félagið með hliðsjón af brunabótamati fasteigna félagsins átt eignir umfram skuldir, þrátt fyrir það að reikningar félagsins sýndu hið gagnstæða. Erlendur kvaðst ekki muna, hvort frumkvæðið að samningnum um yfirtöku inn-

lánsdeildarinnar kom frá stjórn kaupfélagsins eða hagdeild S. Í. S. Hann kvaðst ekki minnst þess, að það hafi komið til tals milli forráðamanna S. Í. S. fyrr en sumarið 1970, að gjaldprot Kaupfélags Siglufirðinga væri yfirvofandi.

Sigurður Markússon, framkvæmdastjóri skipulagsdeildar S. Í. S., kom fyrir dóm 3. nóvember 1971. Hann skýrði m. a. svo frá, að honum sé ekki fullkunnugt um það, hver átt hafi frumkvæðið að flutningi innlánsdeildarinnar, en telur þó, að það hafi verið kaupfélagsstjórinn, enda hafi slíkur flutningur á innlánsdeild kaupfélags ekki verið neitt einsdæmi, og sé það yfirleitt stjórn viðkomandi kaupfélags, sem óski eftir slíkum flutningi, og í nokkrum tilfellum hafi lánastofnanir á viðkomandi stöðum óskað eftir að yfirtaka innlánsdeildirnar. Sigurður skýrði frá því, að hann og Erlendur Einarsson hafi átt fund með kaupfélagsstjóra og stjórnarformanni kaupfélagsins á Siglufirði og hafi kaupfélagsstjóri sagt þeim, að sparisjóðurinn mundi ekki samþykkja yfirtökuna, nema til kæmi ábyrgð S. Í. S. í einhverri mynd. Hann kveðst muna þetta sérstaklega, því að Erlendur hafi hringt í stjórnarformann S. Í. S. til Akureyrar til að skýra honum frá þessu nýja viðhorfi í málinu. Hafi þeir Erlendur síðan rætt við sparisjóðstjóra, og var niðurstaða af þeim fundi, að S. Í. S. tækist á hendur sjálfskuldarábyrgð vegna lántöku kaupfélagsins. Sigurður kvaðst ekki muna eftir, að rætt hafi verið um það á fundinum, að fjárhag kaupfélagsins væri engin hætta búin og að ekki væri hætta á gjaldbroti félagsins, og sagðist hann hafa á þessum tíma verið þess fullviss, að ekki væri hætta á, að félagið yrði gjaldproti, þar eð hægt yrði að leysa þau vandamál, sem rekstrarerfiðleikar félagsins stöfuðu af. Það hefði ekki verið fyrr en haustið 1970, að honum varð ljóst, að gjaldprot var yfirvofandi.

Sigurður var að lokum spurður, hvers vegna birgðastöð S. Í. S. hefði hætt að eiga lánsviðskipti við kaupfélagið, og sagði hann það vera fasta venju hjá birgðastöðinni að afgreiða ekki vörur til kaupfélags, sem á eldri víxla í vanskilum, og tók hann fram, að slík lokun væri langt frá að vera einsdæmi.

Hinn 15. júní 1972 kom fyrir dóminn einn af stefnendum máls þessa, Valdimar Baldvinsson, heildsali á Akureyri. Sagðist hann hafa heyrt orðróm um, að Kaupfélag Siglufirðinga ætti í erfiðleikum, og hafi hann því farið til Siglufjarðar í ágúst 1970 til viðræðna við kaupfélagsstjórnann, sem hafi skýrt sér frá ráðstöfunum, sem verið væri að reyna til þess, að kaupfélagið yrði ekki gjaldproti. Meðal annars hefði kaupfélagsstjórinn sagt frá flutn-

ingi innlánsdeildarinnar, og sagðist Valdimar þá hafa orðið hræddur og hafa hætt viðskiptum við félagið. Sagðist hann hafa álitíð, að yfirfærsla innlánsdeildarinnar væri ráðstöfun til þess að tryggja hluta af kröfuhöfum félagsins, ef til gjaldþrots kæmi, og einnig til þess að tryggja hagsmuni S. Í. S., en hann vissi, að S. Í. S. hafði ábyrgzt greiðslu innlánsdeildar kaupfélagsins á Seyðisfirði, er það félag varð gjaldþrota. Valdimar sagðist hafa leitað til Jakobs Frimannssonar, stjórnarformanns S. Í. S., til þess að fá upplýsingar um hag kaupfélags Siglfirðinga. Hafi Jakob í samræðum þeirra m. a. sagt: „Veiztu það ekki, að fyrirtækið hefur verið rekið gjaldþrota síðastliðin 3 ár?“

Valdimar sagðist hafa átt töluvert mikil og góð viðskipti við Kaupfélag Siglfirðinga frá árinu 1967-68 og fram til ágústloka 1970. Vöruúttektir félagsins voru greiddar með víxlum, sem nær undantekningalaust voru greiddir á gjalddaga. Man hann eftir einum víxli, sem greiðsla dróst á um ca. hálfan mánuð. Hann sagði kaupfélagið hafa greitt sér einn víxil, eftir að hann lokaði fyrir viðskiptin, og taldi hann, að sá víxill hafi numið nokkrum tugum þúsunda.

Jakob Frimannsson, stjórnarformaður Sambands ísl. samvinnufélaga, kom fyrir dóm 22. ágúst 1972. Hann kvaðst minnst samtals við Valdimar Baldvinsson, sem gæti hafa verið um mánaðamótin ágúst-september 1970, en þá hafi Valdimar spurt sig, hvort S. Í. S. mundi vilja greiða víxla, sem Kaupfélag Siglfirðinga skuldaði Valdimar, og kvaðst Jakob hafa talið það fjarstæðu. Jakob kvaðst hafa lýst undrun sinni á því, að Valdimar skyldi hafa byrjað víxlaviðskipti við kaupfélagið, eftir að K. E. A. og S. Í. S. höfðu hætt slíkum viðskiptum við félagið. Hann sagði það fjarstæðu, að hann hefði talað um, að kaupfélagið hefði verið rekið gjaldþrota s.l. 3 ár, enda hafi honum verið ókunnugt um, að gjaldþrot félagsins væri yfirvofandi, fyrr en leitað var nauðasamninga á árinu 1970.

Jakob sagði, að Kaupfélag Eyfirðinga hafi hætt víxlaviðskiptum við Kaupfélag Siglfirðinga í október-nóvember 1968 og hafi það verið vegna þess, að víxlar Kaupfélags Siglfirðinga, sem greiðast áttu þá, hafi lent í vanskilum, enda sé það föst regla að hætta víxlaviðskiptum við þá viðskiptaaðilja, sem eiga víxla í vanskilum. Aðspurður sagðist Jakob hafa verið undrandi á því, að Valdimar vildi taka áhættu í viðskiptum við kaupfélagið, sem K. E. A. ekki vildi taka, en hann kvaðst hafa álitíð það haustið 1968, að það væri veruleg áhætta samfara því að eiga víxlaviðskipti við

Kaupfélag Siglfirðinga. Jakob upplýsti einnig, að stjórn S. Í. S. hafi gert allt, sem í hennar valdi stóð, til þess að forða því, að innstæðueigendur í innlánsdeildum yrðu fyrir tjóni við gjaldþrot kaupfélags.

V.

Stefnendur byggja kröfur sínar um riftun samningsins og veðsetningarinnar fyrst og fremst á riftunarreglu þeirri, sem felst í 23. gr. gjaldþrotaskiptalaganna nr. 25/1929. Enn fremur á 27. gr. sömu laga og meginreglu 19.-27. greinar laganna, samanber 250. gr. alm. hegningarlaga nr. 19/1940.

Telja stefnendur, að öll skilyrði til riftunar samkvæmt 23. gr. séu fyrir hendi. Það hafi verið hverjum manni augljóst 1. nóvember 1969, að gjaldþrot var yfirvofandi. Samningurinn hafi verið gerður til þess að ívilna innstæðueigendum, sem hafi verið stjórnarmenn félagsins, fjölskyldur þeirra og félagsmenn félagsins, með því að afhenda þessum aðiljum allar veðsetjanlegar eignir félagsins og tryggja þannig kröfur þessara aðilja, sem að öðrum kosti mundu tapast að mestu leyti við gjaldþrot. Loks telja stefnendur engan vafa á, að bæði félagsmönnum og fyrirsvarsmönnum sparisjóðsins hafi verið ljóst, að gjaldþrot var óumflýjanlegt, þegar samningurinn var gerður.

Stefnendur telja einnig, að riftunarregla 27. gr. eigi hér við, þar eð stjórnarmeðlimir félagsins hafi verið að ívilna sjálfum sér og meðlimum félags síns og sé því hér um að ræða ráðstafanir, sem riftanlegar séu samkvæmt 27. gr. gjaldþrotaskiptalaganna.

Aðalstefndi, Sparisjóður Siglufjarðar, byggir sýknukröfu sína á því, að riftunarreglur 23. greinar eigi ekki við gagnvart honum. Það sé skilyrði til þess, að unnt sé að rifta samkvæmt 23. gr., að lánardrottni hafi verið ívilnað hinum til tjóns, svo saknæmt sé, en samningurinn við kaupfélagið hafi ekki falið í sér neina ívilnun til handa sparisjóðnum, heldur hafi hann verið liður í starfsemi sparisjóðsins.

Aðalstefndi telur það einnig felast í 23. gr., að lögsókn skuli beina gegn þeim lánardrottni, sem ívilnað hefur verið, þ. e. innstæðueigendunum í innlánsdeildinni, en hins vegar beri að sýkna aðalstefnda vegna aðildarskorts, þar eð honum hafi ekki verið ívilnað.

Loks krefst aðalstefndi sýknu, þar eð síðasta skilyrði 23. gr. sé ekki fyrir hendi. Hann hafi enga ástæðu haft til þess að ætla, að Kaupfélag Siglfirðinga yrði gjaldþrota, og því síður, að það væri eins skammt undan og reyndin varð.

Sakaukastefndi, Samband ísl. samvinnufélaga, krefst sýknu af

kröfunni um riftingu á samningnum og byggir sýknukröfu sína á því, að hann hafi hvorki beint né óbeint verið aðili að samningnum, og beri því að sýkna hann af þessum lið málsins vegna aðildarskorts.

Hann krefst einnig sýknu af kröfunni um riftingu veðsetningarinnar, þar eð honum hafi í engu verið ívilnað og hann hafi engan hagnað haft á kostnað annarra kröfuhafa, heldur þvert á móti. Eigi því riftunarreglur gjaldþrotaskiptalaganna ekki við hann og beri því að sýkna hann af öllum kröfum stefnenda.

VI.

Stefnendur máls þessa hafa haldið því fram undir öllum rekstri málsins, að samningurinn frá 1. nóvember 1969 milli Sparisjóðs Siglufjarðar og Kaupfélags Siglfirðinga hafi falið í sér saknæma ívilnun til handa innstæðueigendum í innlánsdeildinni og Sparisjóði Siglufjarðar öðrum kröfuhöfum í þrotabúi kaupfélagsins til tjóns.

Samkvæmt orðalagi 23. greinar laga 25/1929 verður að líta svo á, að beina beri riftunarkröfu og kröfu um skil verðmæta gegn þeim lánardrottni eða lánardrottnum, sem talið er, að ívilnað hafi verið.

Samkvæmt samningnum skuldbatt Sparisjóður Siglufjarðar sig til að greiða innstæðueigendum innlánsdeildar K. F. S. kr. 7.832.256.00, og varðaði því krafa um riftingu samningsins mjög mikilvæga hagsmuni innstæðueigendanna, án þess að þeim væri þó gefinn kostur á að gæta hagsmuna sinna við málarekstur þennan.

Kröfugerð stefnenda, að því er varðar skil verðmæta í búíð, er mjög ófullkomin. Þess er krafizt í sakaukastefnu, „að búinu verði skilað hinum afhentu verðmætum,“ og við munnlegan málflutning var þess krafizt, að þeir fjármunir, sem vinnast kynnu við riftingu samningsins og veðsetningarinnar, rynnu í þrotabúi Kaupfélags Siglfirðinga.

Kröfugerð þessi er svo ófullkomin og málið að þessu leyti svo vanreifað, að eigi verður dómur á það lagður.

Með tilliti til þeirra galla á málalagbúnaði stefnenda, sem að framan eru raktir, þykir ekki verða hjá því komizt að vísa málinu í heild frá dómi án kröfu.

Eftir þessum málalokum ber að dæma stefnendur in solidum til að greiða stefndu málskostnað samkvæmt 180. gr. laga 85/1936. Þykir sá málskostnaður eftir öllum atvikum hæfilega ákveðinn kr. 120.000.00.

Dómsorð:

Máli þessu er vísað frá dómi án kröfu.

Stefnendur, Austurbakki h/f, Reykjavík, B. Sigurðsson s/f, Reykjavík, G. S. Júlíusson, umboðs- og heildverzlun, Reykjavík, Globus h/f, Reykjavík, Hervald Eiríksson s/f, Reykjavík, Harpa h/f, Reykjavík, Kristján Ó. Skagfjörð h/f, Reykjavík, Marinó Pétursson, umboðs- og heildverzlun, Reykjavík, Plastprent h/f, Reykjavík, S. Óskarsson & Co. h/f, Reykjavík, Smjörlikisgerð Akureyrar h/f, Akureyri, Valdimar Baldvinsson, umboðs- og heildverzlun, Akureyri, Valgarð Stefánsson h/f, Akureyri, Verzlun O. Ellingsen h/f, Reykjavík, og Þórður Sveinsson & Co. h/f, Reykjavík, greiði in solidum Sparisjóði Siglufjarðar og Sambandi ísl. samvinnufélaga kr. 120.000.00 í málskostnað.

Dómi þessum ber að fullnægja innan 15 daga frá lögbirtingu hans að viðlagðri aðför að lögum.

Föstudaginn 16. febrúar 1973.

Nr. 149/1971. Bifreiðar og Landbúnaðarvélar h/f

(Hafsteinn Baldvinsson hrl.)

gegn

Sigríði Ársælsdóttur

(Þorvaldur Lúðvíksson hrl.).

Dómenndur:

hæstaréttardómararnir Logi Einarsson, Benedikt Sigurjónsson, Einar Arnalds og Magnús Þ. Torfason og prófessor Gaukur Jörundsson.

Lausafjárkaup. Kröfu um riftun hafnað.

Dómur Hæstaréttar.

Afrýjandi hefur skotið máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 8. október 1971. Krefst hann sýknu af öllum kröfum stefndu og málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti.

Stefnda krefst staðfestingar héraðsdóms og málskostnaðar fyrir Hæstarétti.